

УДК 316.6-053.2:615.8]:004.89

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2026.1.12>

Олександр КОТЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій, Сумський державний університет, вул. Харківська, 116, м. Суми, Україна, 40007

ORCID: 0000-0002-1865-5422

Сергій КОРОЛЬ

кандидат політичних наук, доцент, доцент викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій, Сумський державний університет, вул. Харківська, 116, м. Суми, Україна, 40007

ORCID: 0000-0001-5949-4699

Володимир СЕМЕНОВ

кандидат з державного управління, доцент, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій, Сумський державний університет, вул. Харківська, 116, м. Суми, Україна, 40007

ORCID: 0000-0003-2796-9631

Ірина ЩЕРБАКОВА

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій, Сумський державний університет, вул. Харківська, 116, м. Суми, Україна, 40007

ORCID: 0000-0001-5900-5189

Наталія ПАСІЧНИК

кандидат психологічних наук, асистент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій, Сумський державний університет, вул. Харківська, 116, м. Суми, Україна, 40007

ORCID: 0000-0003-4712-3916

Бібліографічний опис статті: Котенко, О., Король, С., Семенов, В., Щербакова, І., Пасічник, Н. (2026). Арт-терапевтичні можливості штучного інтелекту для соціальної адаптації дітей із числа внутрішньо-переміщених осіб. *Ввічливість. Humanitas*, 1, 92–100, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2026.1.12>

АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ ЧИСЛА ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

У статті здійснено аналіз наукових підходів до використання арт-терапії як ефективного інструменту психологічної допомоги та соціальної реабілітації дітей, зокрема тих, які перебувають у складних життєвих обставинах. Узагальнено погляди вітчизняних дослідників, які розглядають арт-терапію як спосіб зцілення через творче самовираження, гармонізацію внутрішнього стану особистості та відновлення активної життєдіяльності. Особливу увагу приділено арт-терапевтичним вправам, спрямованим на розвиток емоційно-почуттєвої сфери, подолання психологічних труднощів та формування навичок командної взаємодії, що базуються на практичному досвіді роботи з різними категоріями населення.

Наголошено, що в умовах розвитку сучасних технологій та входження суспільства у вік штучного інтелекту з'являються нові можливості для розширення інструментарію соціальної роботи. У статті обґрунтовано доцільність використання штучного інтелекту як допоміжного засобу в арт-терапевтичній діяльності соціальних працівників, зокрема у процесі соціальної адаптації дітей з числа внутрішньо переміщених осіб. Визначено, що застосування ШІ здатне оптимізувати підходи до надання соціальних послуг, однак його арт-терапевтичний потенціал потребує подальших наукових досліджень та емпіричної перевірки.

© О. Котенко, С. Король, В. Семенов, І. Щербакова, Н. Пасічник, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Розглянуто приклади вправ, згенерованих ШІ («Мій дім», «Моя історія в малюнках», «Я – супергерой»), та здійснено їх критичну оцінку з позицій психологічної безпеки дитини. Узагальнення результатів дозволило виокремити чотири основні змістовні блоки арт-терапевтичних вправ, запропонованих ШІ. Окремо наголошено, що ШІ-помічник обмежився виключно ізотерапевтичними (малюнковими) формами, не врахувавши інші можливі напрямки арт-терапії.

Ключові слова: арт-терапія, соціальна робота, штучний інтелект, соціальна адаптація, діти ВПО.

Oleksandr KOTENKO

PhD in Economics, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies, Sumy State University, 116 Kharkivska str., Sumy, Ukraine, 40007

ORCID: 0000-0002-1865-5422

Serhii KOROL

PhD in Political Science, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies, Sumy State University, 116 Kharkivska str., Sumy, Ukraine, 40007

ORCID: 0000-0001-5949-4699

Volodymyr SEMENOV

PhD in Sciences in Public Administration, Associate Professor at the Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies, Sumy State University, 116 Kharkivska str., Sumy, Ukraine, 40007

ORCID: 0000-0003-2796-9631

Iryna SHCHERBAKOVA

PhD in Philosophical Science, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies, Sumy State University, 116 Kharkivska str., Sumy, Ukraine, 40007

ORCID: 0000-0001-5900-5189

Natalia PASICHNYK

PhD in Psychological Science, Assistant at the Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies, Sumy State University, 116 Kharkivska str., Sumy, Ukraine, 40007

ORCID: 0000-0003-4712-3916

To cite this article: Kotenko, O., Korol, S., Semenov, V., Shcherbakova, I., Pasichnyk, N. (2026). Art-terapevtychni mozhyvosti shtuchnoho intelektu dlia sotsialnoi adaptatsii ditei iz chysla vnutrishno-peremishchenykh osib [Art-therapeutic possibilities of artificial intelligence for social adaptation of children from among internally displaced persons]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 92–100, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2026.1.12>

ART-THERAPEUTIC CAPABILITIES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE FOR SOCIAL ADAPTATION OF CHILDREN AMONG INTERNALLY DISPLACED PERSONS

The article analyzes scientific approaches to the use of art therapy as an effective tool for psychological assistance and social rehabilitation of children, in particular those who are in difficult life circumstances. The views of domestic researchers who consider art therapy as a method of healing through creative self-expression, harmonization of the internal state of the individual and restoration of active life activity are summarized. Special attention is paid to art therapeutic exercises aimed at developing the emotional and sensory sphere, overcoming psychological difficulties and forming team interaction skills based on practical experience of working with different categories of the population. It is emphasized that in the conditions of the development of modern technologies and the entry of society into the age of artificial intelligence, new opportunities appear for expanding the tools of social work. The article substantiates the feasibility of using artificial intelligence as an auxiliary tool in the art therapeutic activities of social workers, in particular in the process of social adaptation of children from among internally displaced persons. It was determined that the use of AI can optimize approaches to the provision of social services, but its art therapy potential requires further scientific research and empirical verification. Examples of exercises generated by AI (“My Home”, “My Story in Pictures”, “I am a Superhero”) were considered, and their critical

assessment was carried out from the perspective of the child's psychological safety. The generalization of the results allowed us to identify four main content blocks of art therapy exercises proposed by AI. It was separately emphasized that the AI assistant limited itself exclusively to isotherapeutic (pictorial) forms, without taking into account other possible directions of art therapy.

Key words: art therapy, social work, artificial intelligence, social adaptation, IDP children.

Постановка проблеми. Можливості штучного інтелекту (ШІ) з кожним роком все більше охоплює та ширше інтегруються у професійне та повсякденне життя суспільства. Від автоматизації рутинних задач та аналізу даних у професійній сфері до звичайної навігації в цифровому світі, розвитку творчості та започаткування хобі у повсякденному житті – лише незначна частина таких можливостей. Такий стан справ дає підстави вважати, що штучний інтелект вже можна вважати гіпотетичним вектором розвитку людства – він є реальністю, яка вже зараз створює нову парадигму технологічного та соціокультурного ландшафту.

Сучасні цифрові асистенти (зокрема Gemini від Google, Siri від Apple, Bixby від Samsung) з елементами штучного інтелекту дозволяють миттєво знаходити інформацію по фото, бронювати квитки, робити замовлення, планувати робочий день, спілкуватися на теми музики, творчості, літератури, спорту, вирішувати особисті проблеми тощо. Разом з тим, надзвичайно важливим завданням сучасності є пошук ефективних способів використання можливостей штучного інтелекту для розв'язання більш пріоритетних завдань – а саме допомоги людям у складних життєвих обставинах.

Враховуючи, що можливості штучного інтелекту характеризуються надзвичайною гнучкістю користування, можна припустити, що єдиним обмеженням щодо їх використання в сфері соціальної роботи є уява соціальних працівників та їх вміння чітко та ґрунтовно формулювати (ставити) задачі.

В умовах повномасштабної війни та вимушеного переселення людей із окремих регіонів України, надзвичайно важливим напрямком роботи соціальних служб сьогодні є робота по соціальній адаптації дітей з числа внутрішньо-переміщених осіб (ВПО). Арт-терапевтичні практики для задач соціальної адаптації дітей із числа ВПО сьогодні використовуються доволі широко, проте, на наш погляд, вивести їх на якісно новий рівень можуть лише засоби (можливості) штучного інтелекту.

Разом з тим, на наш погляд, окрім безумовних переваг, що відкривають можливості штучного інтелекту для соціальної адаптації дітей із числа ВПО, існує також і ряд доволі суттєвих ризиків, які необхідно враховувати для організації роботи соціальних працівників та служб, які вже зараз інтегрують (будуть інтегрувати у майбутньому) дані технології в свою професійну діяльність.

Вищевикладене, на наш погляд, окреслює поле перспектив для проведення наукових досліджень щодо потенціалу інтеграції окремих технологій штучного інтелекту у сферу соціальної роботи для соціальної адаптації дітей із числа ВПО та підкреслює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Різні аспекти дослідження проблематики застосування штучного інтелекту в гуманітарній сфері розглядаються в роботах українських науковців, зокрема таких, як: Бобрицька В., Буйницька О., Ільницький І., Ляшенко І., Малицька І., Семеріков С. Серед іноземних дослідників, які досліджують стан та перспективи використання можливостей штучного інтелекту в гуманітарній сфері, варто відзначити роботи: Brock A., Shang W., Moulaison-Sandy H., Klein L., Martin M., Dedema M. Дослідженню проблематики застосування арт-терапії для соціальної адаптації дітей присвячують свої роботи такі українські науковці: Вознесенська О., Бедіченко О., Іващенко А., Пех А., Раєвська Я., Сорочинська О., Садова І., Хараджи М. та інші. Серед іноземних дослідників, що присвячують свої роботи дослідженню арт-терапевтичних практик для роботи з дітьми, варто виділити: Choi J., Fernando F., Jia X., Said A.

Разом з тим, незважаючи на значну наукову розробленість як проблем соціальної адаптації, арт-терапевтичних засобів, так і адаптацію їх інструментарію у роботу з дітьми, включаючи дітей ВПО, питання удосконалення та актуалізації існуючих практик шляхом залучення можливостей штучного інтелекту досі залишається недостатньо вивченим і потребує подальшого наукового дослідження.

Мета дослідження. Вивчення потенціалу та глибини інтеграції технологій штучного інтелекту в процес соціальної адаптації дітей із числа внутрішньо переміщених осіб засобами арт-терапії. Для досягнення мети в ході дослідження будуть виконані такі **завдання:** окреслення перспектив та ризиків використання ШІ для вдосконалення існуючих практик соціальної роботи.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Наказу № 514 від 18.05. 2015 року «Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації», соціальну послугу соціальної адаптації визначають як: «– комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для процесу активного гармонійного пристосування осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, осіб, які перебували у спеціалізованих або інтернатних закладах, осіб, які відбули покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі на певний строк, до змінених умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності для підтримки соціальної незалежності, збереження та продовження їхньої соціальної активності» [1]. Стандарт напряму не вказує на дітей із числа внутрішньо-переміщених осіб, разом з тим, Постанова Кабінету Міністрів України № 896 від 21.11. 2013 р. «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)» розширює перелік складних життєвих обставин, акцентуючи увагу більшу увагу саме на дітей [2]. Відповідно до статті 1 Закон України №2402-III від 06.07.2025 р. «Про охорону дитинства», дитина визначається як «особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше» [3].

Таким чином, відповідно до поставленої мети, ми будемо досліджувати арт-терапевтичні можливості штучного інтелекту для соціальної адаптації осіб віком до 18 років, що перебувають у складних життєвих обставинах, викликаних вимушеним внутрішнім переміщенням, для мінімізації негативного впливу або подолання зовнішніх обставин, що виникають внаслідок такого переміщення.

В літературі широко досліджуються різні аспекти реабілітації дітей інструментами арт-терапії. Вознесенька О. розглядає арт-терапію як «спосіб зцілення за допомогою творчого самовираження» [4], Бедіченко О. робить акцент на психологічній допомозі клієнту, що базується на використанні різноманітних видів мистецтва для самовираження і подолання психологічних труднощів [5]. Ковальчук З. та Калька Н. розглядають арт-терапію через призму оптимізації та гармонізації внутрішнього стану отримувача такої соціальної послуги, що позитивним чином впливає на відновлення активного життя та створення умов для встановлення внутрішньої рівноваги [6]. Сорочинська Н. висвітлює теоретико–методичні засади використання арт-технологій у роботі з дітьми дошкільного віку. Розкриває педагогічні, психологічні та соціальні аспекти арт–впливу на дитину, визначає потенціал художньо-творчої діяльності для розвитку емоційної сфери, креативності, самовираження та соціалізації дошкільників [7].

В цілому, дослідники одностайні в тому, що арт-терапія є інструментом психологів та соціальних працівників, спрямованим на відновлення життєвого ритму індивіда, через використання різноманітних мистецьких практик.

У науковій літературі представлена значна кількість арт-терапевтичних вправ, орієнтованих на роботу із особами різних вікових груп, які перебувають в складних життєвих обставинах. У цьому контексті особливої уваги заслуговують праці Н. Кальки та З. Ковальчук, у яких представлено широкий спектр арт-терапевтичних вправ, спрямованих на розв’язання різноманітних завдань – від роботи у емоційно-почуттєвій сфері до формування навичок командної взаємодії (тимблдингу). Дані вправи розроблені на основі емпіричного та практичного досвіду науковців при роботі із різними категоріями населення.

Разом із тим, поряд із класичними підходами до вирішення соціальних проблем, що їх пропонує сучасна академічна наука та пов’язана із нею практична діяльність соціальних працівників, сучасні технології дають можливість суттєвого розширення інструментарію їх вирішення, зокрема в умовах входження людства у вік штучного інтелекту. Водночас арт-терапевтичний потенціал штуч-

ного інтелекту (ШІ) залишається недостатньо дослідженим, а тому реальний якісний ефект його застосування, зокрема для вирішення проблем соціальної адаптації дітей наразі невизначений.

В даній статті ми не ставимо перед собою задачу сформулювати нові підходи до розуміння сутності поняття «штучний інтелект». Ми будемо базуватися на підході, сформульованому у фундаментальному документі щодо визначення сутності та особливостей штучного інтелекту «AI watch. Defining artificial intelligence: towards an operational definition and taxonomy of artificial intelligence», опублікованому у звіті Спільного дослідницького центру ЄС. У відповідності із цим звітом штучний інтелект (ШІ) – це «програмні (а інколи також апаратні) системи, створені людиною, які, маючи складну мету, діють у фізичному або цифровому середовищі шляхом сприйняття свого оточення через збирання даних, інтерпретації зібраних структурованих або неструктурованих даних, міркування на основі знань або оброблення інформації, отриманої з цих даних, та ухвалення рішень щодо найкращих дій для досягнення поставленої мети [8]. Системи ШІ можуть використовувати як символічні правила, так і навчатися числової моделі, а також здатні адаптувати свою поведінку, аналізуючи те, як середовище змінюється під впливом їхніх попередніх дій» [9].

Із приведеного визначення та враховуючи мету нашої статті, ми можемо зробити висновки, що штучний інтелект у роботі соціальних працівників для соціальної адаптації дітей з числа ВПО інструментами штучного інтелекту дозволяє оптимізувати підходи до вирішення існуючих задач, зокрема:

- скоротити час на підготовку різного роду матеріалів (вправ, роздаткового матеріалу тощо), що дозволяє соціальним працівникам сконцентруватися на самому процесі роботи із дітьми, а не на методичній роботі, що безумовно знизить професійне навантаження;

- забезпечити підбір найкращого інструментарію, враховуючи обставини та ресурси (безпекова ситуація; емоційний стан дитини; відсутність тих чи інших матеріалів, електрики, приміщень; мінімально необхідної кількості учасників);

- суттєво урізноманітнити підходи до роботи із клієнтами соціальних послуг з врахуванням індивідуальних особливостей цільової аудиторії або навіть окремого клієнта, що дозволило б пропонувати унікальні траєкторії роботи;

- частково компенсувати дефіцит кваліфікованих кадрів шляхом використання можливостей штучного інтелекту у якості допоміжного інструменту відповідних закладах чи громадах.

Враховуючи вищенаведені аргументи, беручи до уваги простоту використання та доступність даних сервісів, а також очевидну нестачу кваліфікованих кадрів для роботи із ВПО в цілому та з їх дітьми зокрема, можна висунути гіпотезу, що інструменти штучного інтелекту вже зараз дозволяють певним чином замінити соціального працівника.

Для перевірки висунутої гіпотези ми здійснили запитів до безкоштовних сервісів ChatGPT щодо розробки програми арт-терапевтичного заняття для дітей із числа внутрішньо переміщених осіб у вигляді індивідуальних вправ з метою полегшення їх соціальної адаптації.

Сервіси ChatGPT були обрані з огляду на те, що:

- для умовно повноцінної роботи із даним ШІ-помічником необхідна лише авторизація в ньому. Цей процес вимагає виключно базових навичок користування комп'ютерною технікою;

- для підготовки програми арт-терапевтичного заходу цілком достатньо функціоналу, запропонованого безкоштовним тарифним планом;

- вони є найбільш популярними та відомими серед користувачів.

Технічне завдання до такої програми включало:

1. Текст запиту: Розроби програму арт-терапевтичного заняття для соціальної адаптації дітей із числа внутрішньо переміщених осіб.

2. Параметри заняття:

Цільова аудиторія: діти (особи до 18 років) з числа внутрішньо переміщених осіб. Ми конкретизували віковий склад запиту у відповідності до Закону України «Про охорону дитинства» № 2402-III від 06.07.2025, в якому

регламентовано що діти – це «особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з Законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше» [3].

Суть завдання: розробка програми арт-терапевтичного заняття з аудиторією дітей із числа внутрішньо-переміщених осіб.

Кількість учасників: 10. Тобто ШІ-помічник мав сформулювати кожній дитині арт-терапевтичну вправу.

Базова соціальна послуга, в рамках якої мало відбуватися таке гіпотетичне заняття: соціальна адаптація.

Ресурси, які є в розпорядженні працівника: проектор, ноутбук, канцелярські товари.

Тривалість заняття: 60-75 хвилин.

Запропонована сервісами ChatGPT структура заняття наступна [10]:

1. Вступна частина (10–15 хв). Вправа «Кольорове знайомство». Учасникам пропонується обрати колір, який відповідає їхньому теперішньому настрою, та коротко пояснити свій вибір.

Мета: зниження напруги, встановлення емоційного контакту, формування атмосфери довіри.

2. Основна частина (35–45 хв). У межах заняття кожній дитині пропонується індивідуальна арт-терапевтична вправа, що відповідає спільній темі соціальної адаптації, але дозволяє персоналізувати творчий процес.

3. Підсумкова частина (10–15 хв). Вправа «Коло вражень» За бажанням учасники діляться відчуттями від заняття або розповідають про свій малюнок.

Мета: закріплення позитивного досвіду, розвиток навичок рефлексії та комунікації.

Варто зазначити, що ми свідомо заклали доволі тривале за хронометражем заняття (у 60–75 хвилин) для дитячої аудиторії задля перевірки реакції та рекомендацій ШІ-помічника щодо цього параметра.

У своїх роботах, О. Сорочинська зазначає, що оптимальний час для арт-терапевтичного заняття із дітьми становить близько 30 хвилин на тиждень (Сорочинська, с. 14). Показовим є той факт, що ШІ-помічник на базі сервісів ChatGPT вважає, що тривалість арт-терапевтичного заняття із дітьми у 60 хвилин є цілком допустимою. При цьому зазначив, що для дітей віком 6–9 років така протяжність

заняття можлива за умови високої залученості учасників, зміною активностей та із забезпеченням пауз.

Проте з високою долею впевненості можна стверджувати, що на практиці це важко передбачити й, відповідно, забезпечити.

По суті, емоційний стан, втрату контакту та зацікавленості, а також фізичне виснаження дітей ШІ до уваги не взяв.

Наступним завданням для ШІ-помічника на базі сервісів ChatGPT була безпосередньо розробка практичних арт-терапевтичних вправ з врахуванням поставленого технічного завдання.

Серед отриманих результатів такого запиту було отримано доволі неоднозначні варіанти арт-терапевтичних вправ [10]:

– Вправа «Мій дім».

Мета: Робота з темою втрати, безпеки, стабільності.

Опис: Дитина малює свій дім – таким, яким пам'ятає його, або яким хотіла б його бачити.

Обговорення: Які почуття викликає цей дім? Хто там живе? Чого бракує?

Коментар: на наш погляд, така вправа може викликати у дитини зворотній ефект – появу тривожності, відчуття провини або безпорадності, повторне переживання травматичних подій тощо.

– Вправа «Моя історія в малюнках».

Мета: Робота з життєвим досвідом, інтеграція травматичних подій.

Опис: Дитина створює серію малюнків-коміксів: як було раніше; що сталося (переїзд, війна тощо); що є зараз; що я хочу, щоб було далі.

Коментар: подібна до попередньої вправа, але з позицій потенційного травмування дитини, на наш погляд, ще більш жорсткою, оскільки заставляє більш детально та ретельно повертатися до надзвичайно складного для будь-якої людини доствіду.

Водночас навіть ШІ-помічник, імовірно усвідомлюючи це, додав до вправи застереження: «Обговорення обережне та підтримуюче».

– Вправа «Я – супергерой».

Мета: Активізація внутрішніх ресурсів, розвиток уяви, подолання почуття безсилля.

Опис: Дитина вигадує свого внутрішнього супергероя, малює його, придумує його силу, захисну місію.

Обговорення: Як цей герой допомагає у складних ситуаціях? Коли його можна «викликати»?

Коментар: по суті, є більш нейтральною активністю, що доволі широко використовується психологами при роботі з різними категоріями клієнтів, її часто називають вправою «Створення тотему». Дана вправа не є вузько-спеціалізованою, тому використовується для вирішення різних проблем: від подолання страхів до регулювання відчуття хвилювання при публічних виступах. Основною проблемою таких універсальних вправ, особливо при роботі із дітьми, є те, що працівник пропонує клієнту підмінити себе кимось іншим і, таким чином, скоріше приховати, а не вирішити проблему. Показовим також є те, що запропонована ІІІ-помічником назва даної вправи не співпадає із контекстом: адекватна логіка вказує на те, що дитина себе має уявляти «супергероєм», проте їй пропонується зобразити сторонній образ.

Варто зазначити, що різні арт-терапевтичні варіації психологічної вправи «Створення тотему» пропонуються ІІІ-помічником доволі активно, зокрема це: «Мій монстр страху», «Маски настрою», «Книга моєї сили». Усі ці вправи ґрунтуються на механізмі символічної ідентифікації особистості або її емоційного стану з зовнішнім образом.

Загалом диференціація тематик арт-терапевтичних вправ для соціальної адаптації дітей із числа внутрішньо переміщених осіб, запропонованих ІІІ-помічником, характеризується низьким рівнем варіативності. Узагальнивши їх, можна виділити наступні змістовні блоки:

1. Блок «Створення тотему» – ідентифікація себе з зовнішнім образом.

2. Блок «Емоційна ізотерапія» – зображення емоцій різними кольорами».

3. Блок «Я у майбутньому» – зображення образу ідеалізованого майбутнього для себе, своєї сім'ї тощо.

4. Блок «Мій дід» – найбільш специфічний блок, що передбачає спогади про свій дід, минуле, колишній досвід тощо. На наш погляд, такі вправи можуть бути застосованими виключно із першочерговою експертизою професійних дитячих психологів.

Зауважимо, що ІІІ помічник на базі сервісів ChatGPT, базуючись на нашому техніч-

ному завданні, запропонував арт-терапевтичні вправи виключно на малювання, тоді як інші форми таких вправ (хореотерапія, казкотерапія, музична терапія тощо), можливі для вказаного набору ресурсів, розглянутими не були.

Висновок. Незважаючи на доволі потужні можливості технології штучних нейронних мереж (що лежать в основі сервісів ІІІ), можна зробити такі висновки: по-перше, працівники, які звертаються за допомогою до сервісів ІІІ, можуть розраховувати на певну варіативність отриманих варіантів вправ лише в обмеженому діапазоні (в діапазоні узагальнених вище блоків); по-друге, такі працівники мають володіти професійними компетенціями соціальних працівників та/або дитячих психологів, оскільки запропоновані вправи очевидно потребують експертної оцінки.

Більше того, технології штучних нейронних мереж сьогодні не здатні замінити підготовлені кадри на операторів сервісів ІІІ. Відтак, на наш погляд, актуальність активізації підготовки фахівців за спеціальностями І10 «Соціальна робота та консультування» та С4 «Психологія» є безумовною. Це підтверджується низкою причин:

1. Соціальна робота з дітьми (особливо з числа внутрішньо переміщених осіб – потенційно травмованими) має ґрунтуватися на довірі, емпатії, етичній відповідальності. Такі основоположні принципи професійної діяльності соціальних працівників та психологів не можуть бути алгоритмізовані і зведені до простих методичних рекомендацій, виконання яких було б безумовно можливим для невідготовлених працівників.

2. Допомога дітям з числа внутрішньо переміщених осіб має характеризуватися контекстуальністю та індивідуалізацією. Це передбачає поглиблене врахування життєвого (зокрема, травматичного) досвіду дитини, її емоційного стану, ситуації в родині тощо. Це зумовлює необхідність динамічної адаптації форм втручання, що застосовуються у кожному окремому випадку. Врахування такої ситуативності та волатильності станів дитини не може бути врахованим без існування безпосереднього контакту «людина – людина», але для їх правильної ідентифікації необхідні професійні компетентності;

3. Проста заміна кваліфікованого фахівця оператором ІІІ суперечить міжнародним під-

ходам до організації професійної діяльності. ШІ може долучатися до процесу прийняття рішення, а не бути суб'єктом втручання. Тому просте відтворення вправ, без їх попередньої експертної оцінки, є неприпустимим.

4. Штучний інтелект не має власної агентивності (принаймні, її існування наразі не доведено), а тому він не може нести професійної, етичної, моральної чи юридичної відповідальності;

5. Оператор ШІ, залучений до процесу соціальної адаптації дітей з числа внутрішньо переміщених осіб, є суб'єктом особистісної взаємодії та має агентивність, а отже несе повну етичну, моральну та юридичну відповідальність за наслідки своїх дій та втручань, не маючи при цьому професійної підготовки. Такий працівник не здатен забезпечити належний рівень експертної оцінки своїх дій, а тому створює невинуватено високі ризики завдання шкоди вразливим категоріям дітей. По суті, виникає парадокс «відповідальності без компетентності» (аналогічно до ситуацій, коли особа керує автомобілем, не проходивши підготовку в автошколі та не маючи відповідного посвідчення водія).

Окремою, не менш важливою проблемою є та, що робота ШІ-сервісів залежить від професійних, культурних, особистісних якостей, етичних переконань їх розробників, а тому їх робота, певною мірою, може бути продиктованою не об'єктивною реальністю та науковим методом, а суб'єктивним сприйняттям. Разом з тим, цю проблему не можна вважати виключною для завдань соціальної адаптації дітей з числа внутрішньо переміщених осіб. Вона є особливістю роботи таких сервісів.

Відповідно до вищенаведеного, з високою часткою впевненості можна вважати висунуту нами гіпотезу спростованою. Сучасні сервіси ШІ не можуть замінити кваліфікованих працівників: ні частково, а тим більше – повноцінно. Тому громади, що приймають сім'ї внутрішньо переміщених осіб або соціальні служби, які забезпечують їх соціальну адаптацію, мають бути забезпечені достатнім штатом кваліфікованих фахівців. При цьому, сервіси на базі ШІ-помічників можуть використовуватися безумовно і виключно як допоміжний інструмент для підготовленого кваліфікованого фахівця.

Серед проблем, які наразі вимагають подальшого дослідження, важливо виділити:

– необхідність поглибленого наукового вивчення всіх доступних сервісів, заснованих на технологіях штучних нейронних мереж на предмет їх відповідності базовим компетенціям соціального працівника та/або психолога, а також співставлення їх функціоналу та адекватності існуючим етичним нормам щодо роботи із вразливими категоріями населення;

– навчання соціальних працівників та/або психологів правилам ефективного використання технологій штучного інтелекту щодо спрощення рутинних, формальних функцій для максимальної концентрації на процесі роботи із дітьми, враховуючи варіативність та креативність можливостей ШІ-помічників (ШІ-помічник може створювати фактично необмежену кількість різних варіантів, по суті, однієї вправи);

– допомога у навчанні штучних нейронів професійними соціальними працівниками та/або психологами на основі кейсів та експертних коментарів до них. Оскільки їх фундаментальною характеристикою є здатність до навчання, то формулювання життєвих кейсів, зокрема дітей з числа внутрішньо переміщених осіб, та допустимих, з точки зору Стандартів соціальної роботи, варіантів їх вирішення, з часом підвищить якість запропонованих ШІ вправ, що додатково полегшить роботу соціальних працівників.

Варто також зауважити про особливу групу дітей з числа внутрішньо переміщених осіб – дітей діючих військовослужбовців, ветеранів та загиблих захисників, що з певних причин, змушені були покинути свої домівки, оскільки робота з ними має свої специфічні акценти. Зазначена група дітей часто переживає комплексну соціальну та психологічну травму, яка може проявлятися у синергії таких почуттів як: втрата дому; загострене відчуття небезпеки; тривала тривога за близьких; горе; зміну соціального статусу сім'ї; інколи – почуття провини чи надмірної відповідальності.

Врахування цих емоційних тригерів при формуванні занять із арт-терапії для таких особливо вразливих категорій щодо їх соціальної адаптації сьогодні також є надзвичайно актуальним та важливим питанням. В цьому контексті, співпраця навіть соціального працівника та чи психолога із інструментами ШІ має характеризуватися високою уважністю, ретельністю та відповідальністю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації : Наказ Міністерства соціальної політики України від 18.05.2015 р. № 514. Дата оновлення: 23.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0665-15>
2. Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб) : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 р. № 896. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/246921100>
3. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. Дата оновлення: 06.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2402-14>
4. Вознесенська О. Л. Арт-терапія як засіб психосоціального відновлення особистості. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 3. С. 40–47.
5. Бедіченко О., Раєвська Я. Концепції та методики арт-терапії: розвиток і впровадження в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*. 2024. № 3 (64). С. 5–11. DOI <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2024.3.1>
6. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії: навчально-методичний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. Ч. 1. 232 с.
7. Сорочинська О. Арт-технології в роботі з дітьми. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 140 с.
8. Samoil S., López Cobo M., Delipetrev B., Martínez-Plumed F., Gómez E., and De Prato, G., AI Watch. Defining Artificial Intelligence 2.0. Luxembourg, 2021, ISBN 978-92-76-42648-6, DOI <https://doi.org/10.2760/019901>, JRC126426.
9. Живцова Л. І. Штучний інтелект: сутність та перспективи розвитку. *Український журнал будівництва та архітектури*. 2023. № 3 (15). С. 66–71. DOI: <https://doi.org/10.30838/J.BPSACEA.2312.140723.66.956>
10. OpenAI ChatGPT (GPT-5.2) [Large language model]. URL: <https://platform.openai.com/docs/models>

REFERENCES:

1. Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu sotsialnoi adaptatsii : Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 18.05.2015 r. № 514. [On approval of the State Standard of Social Adaptation: dated May 18, 2015 No. 514]. (2025, May 23). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0665-15> [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia Poriadku vyjavlennia simei (osib), yaki перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб) : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 lystopada 2013 r. № 896. [On approval of the Procedure for identifying families (persons) living in prefabricated housing, providing them with social services and providing social support to such families (persons): dated November 21, 2013 No. 896.]. (2013, November 21). Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/246921100> [in Ukrainian].
3. Pro okhoronu dytynstva : Zakon Ukrainy vid 26 kvitnia 2001 r. № 2402-III. [On the Protection of Childhood: Law of Ukraine of April 26, 2001 No. 2402-III]. (2025, July 6). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2402-14> [in Ukrainian].
4. Voznesenska, O. L. (2015). Art-terapiia yak zasib psykosotsialnoho vidnovlennia osobystosti. [Art therapy as a means of psychosocial recovery of the personality]. *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky – Current problems of sociology, psychology, pedagogy*, (3), 40–47 [in Ukrainian].
5. Bedichenko, O., & Raievska, Ya. (2024). Kontseptsii ta metodyky art-terapii: rozvytok i vprovadzhennia v Ukraini. [Concepts and methods of art therapy: development and implementation in Ukraine]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia – Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Psychology*, 3 (64), 5–11. DOI <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2024.3.1> [in Ukrainian].
6. Kalka, N., & Kovalchuk, Z. (2020). *Praktykum z art-terapii: navchalno-metodychnyi posibnyk. [Art therapy workshop: teaching and methodological manual]*. Lviv: LvDUVS [in Ukrainian].
7. Sorochynska O. (2025). Art-tekhnolohii v roboti z ditmy. [Art technologies in working with children]. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
8. Samoil S., López Cobo M., Delipetrev B., Martínez-Plumed F., Gómez E., and De Prato, G., AI Watch. Defining Artificial Intelligence 2.0. Luxembourg, 2021, ISBN 978-92-76-42648-6, doi:10.2760/019901, JRC126426. [in English].
9. Zhyvtsova, L. I. (2023). *Shtuchnyi intelekt: sutnist ta perspektyvy rozvytku. [Artificial Intelligence: Essence and Development Prospects]*. *Ukrainskyi zhurnal budivnytstva ta arkhitektury – Ukrainian Journal of Construction and Architecture*, 3 (15), 66–71. <https://doi.org/10.30838/J.BPSACEA.2312.140723.66.956> [in Ukrainian].
10. OpenAI. (2025). ChatGPT (GPT-5.2) [Large language model]. Retrieved from: <https://platform.openai.com/docs/models> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 15.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.05.2026